

De äldsta svenska vykorten och deras föregångare

av Göran Heijtz

Mitt intresse för gamla vykort började 1972, när jag vid 17 års ålder hade köpt ett parti med frimärken som även innehöll ett vykort från Stockholm från seklets början. När jag en tid senare kom in i en butik, Topografica på Österlånggatan, och den äldre damen där hade en hel låda med Stockholmskort, tog samlandet fart – och på den vägen är det.

Inte så långt därefter kom jag även att intressera mig för vykortets historia och utveckling, något som ganska snart ledde till ett föredrag i ämnet. Min fuskklapp angående årtal och personer är daterad redan den 21 september 1978, ett föredrag som jag sedan har hållit otaliga gånger i frimärksklubbar, samlarföreningar, på utställningar och möten, men även för släktforskare. Föredra-

get har förstås utvecklats genom åren, och behandlar numera även de senaste 50 åren.

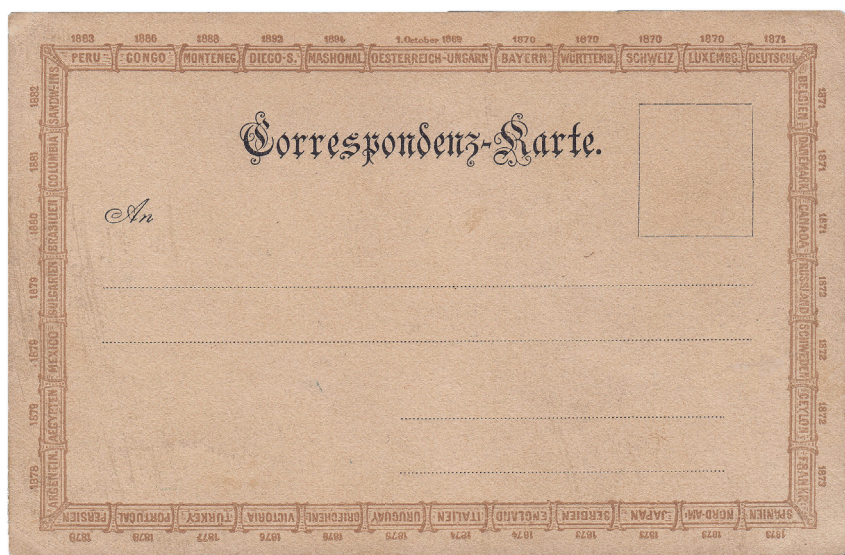
Bakgrund

Att skriva och skicka brev är en mycket gammal företeelse, och det svenska postverket inrättades 1636. Längre var innehållen skrivna på samma papper som också blev brevens omslag, i och med att man vek ihop dem. Kuvert blev inte standard förrän framåt 1880-talet.

År 1865 lämnade Heinrich von Stephan ett förslag till de preussiska myndigheterna om införandet av postkort, något som dock blev avslaget, vilket det även blev två år senare, när frågan behandlades igen – von Stephan är annars mest känd för att ha varit initiativtagare till Världspostföreningen (UPU) 1874.

Bild 1. Österrikiskt brevkort med valörstämpel 2 Kreuzer, skickat från Vác (Vác) den 19 november 1869 till Debreckin (Debrecen), båda orterna i Ungern, som vid den tiden ingick i det österrikiska imperiet.

Bilderna 2a-b. Vykort från 1894, utgivet med anledning av 25-årsjubileet av brev-kortet, avbildande Dr Emanuel Herrmann, "uppfinnare av brevkortet". På baksidan består ramen av en förteckning över vilka länder som infört brevkort och vilket år. Det börjar i mitten upptill med Österrike-Ungern 1 oktober 1869, och följer man ramen åt höger, så kommer man till Sverige 1872 på den högra sidan.

Idén var dock kläckt, och Dr Emanuel Herrmann tog upp frågan i en tidning i Wien den 26 januari 1869. Det österrikiska postverket nappade på förslaget, och införde postkort från den 1 oktober 1869, med en valörstämpel på 2 Kreuzer. Brevportot i Österrike var

då 5 Kreuzer, och tack vare att det var så pass mycket billigare att skicka ett kort, fick postkortet snabbt en stor användning. Ganska snart därefter infördes postkort även i flera andra länder.

Bild 4. Vissa företag utnyttjade att brevkortsportot var lägre, här ett brevkort 6 öre stämplat i Ljusne 1879, ett s.k. Schroederkort. När firman G. W. Schroeder & C:o förmedlade pengar från emigranter i USA, skickade man med ett förtryckt svarskort som mottagaren skulle kvittera och returnera. Schroederkorten är kända för att de oftast är lite beskurna.

Föregångare

Postverket har i sina cirkulär nästan aldrig kommenterat vad som får skrivas eller visas i form av logotyper, bilder etc. på brevkort. Det enda undantaget jag har sett är ifrån 1886 gällande texter eller bilder som kunde anses "såra tukt och sedlighet". Man har därmed heller inte skilt på brevkort med enbart text, och det som senare kom att kallas vykort, och brevkort och vykort har därmed alltid haft samma portosats, dock att vissa av korten ibland har kunnat skickas med trycksaksporto, om de nästan enbart har haft tryckta texter eller bilder. Däremot har det vid upprepade tillfällen från 1879 och framåt påpekats i cirkulären att det var förbjudet att vidhäfta papper eller föremål på brevkorten (undantaget en adresslapp om högst 5 cm x 2 cm).

Under den tidiga brevkortsperioden förekom det både på de postala och de privata brevkorten firmastämplarna som innehöll bil-

der, eller reklambilder av företagets varor, som slogs eller trycktes på textsidan av korten (se bilderna 5–8).

Hotellreklam

Man fick inte skriva på kortens adressida, men en avsändarstämpel var tillåten. Det förekommer även att hotellvinjetter trycktes på adressidan, det finns dock inget i cirkulären om att det var tillåtet förrän 1899, då man i enlighet med beslut på världspostkongressen i Washington 1897 förde in det i 1899 års poststadga. Men uppenbarligen måste det ha funnits någon form av godkännande långt före det (bild 9).

Per Gustafson har skrivit om och ingående katalogiserat hotellvinjetterna på svenska helsaker i en artikel i *Nordisk Filateli* nr 5, 2022, och det finns sedan även som ett forskningsprojekt på hemsidan för SSPD (Sällskapet för Svensk Posthistorisk Dokumentation). Hotellvinjetter i olika storlekar förekommer även på privata brevkort utan

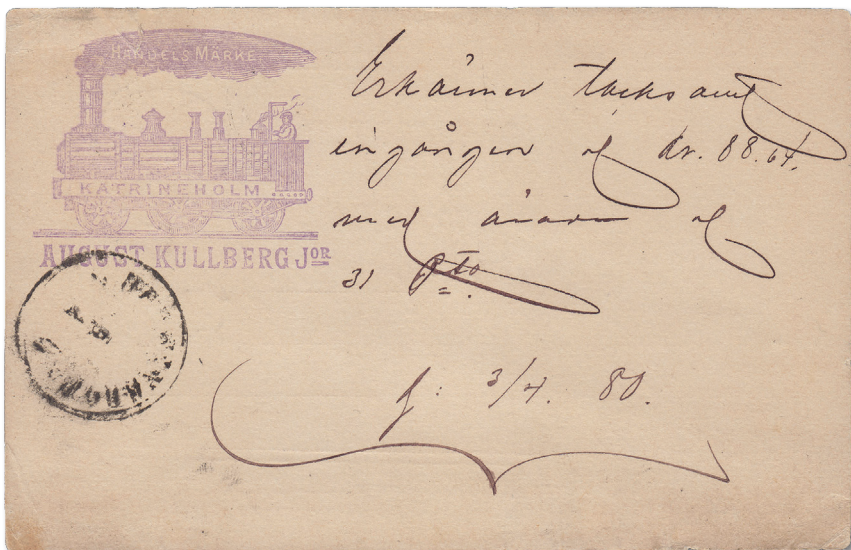

Bild 5. Reklamstämpel från August Kullberg J:or i Katrineholm, i form av ett ånglok, på textsidan av ett postalt brevkort 6 öre, skickat av företaget 1880.

Bild 6. Tryckt reklambild i form av en person gjord av ansjovisburkar från G. J. Sundberg i Lysekil, på ett 5-öres postalt brevkort skickat 1889.

Bild 7. Fina färgbilder av kaviarburkar från Gustaf Kullberg & Co i Göteborg, tryckta på ett postalt brevkort 5 öre använt 1889.

valörstämpel, och korten kan, när bilderna inte är på adressidan, betraktas som vykort (bilderna 10a–b). Jag har även ett par snarlika vinjetter från en annan typ av företag, på adressidan av privata brevkort.

Definitionen av vykort

Ibland är samlare av vykort inte riktigt över-

ens om hur man ska definiera vad som är ett vykort. För mig har det egentligen alltid varit rätt klart: Ett kort med en bild av något slag, avsett att kunna skickas med posten. Bilden, som kan vara tryckt, handritad eller framställd på annat sätt, ska utgöra det väsentliga på kortet, inte bara vara en liten logotyp i en

Bild 8. Elegant dam som firmareklam för sidenvaror och klänningstyger från Olof Perslow i Malmö, tryckt på ett 5-öres postalt brevkort skickat 1892.

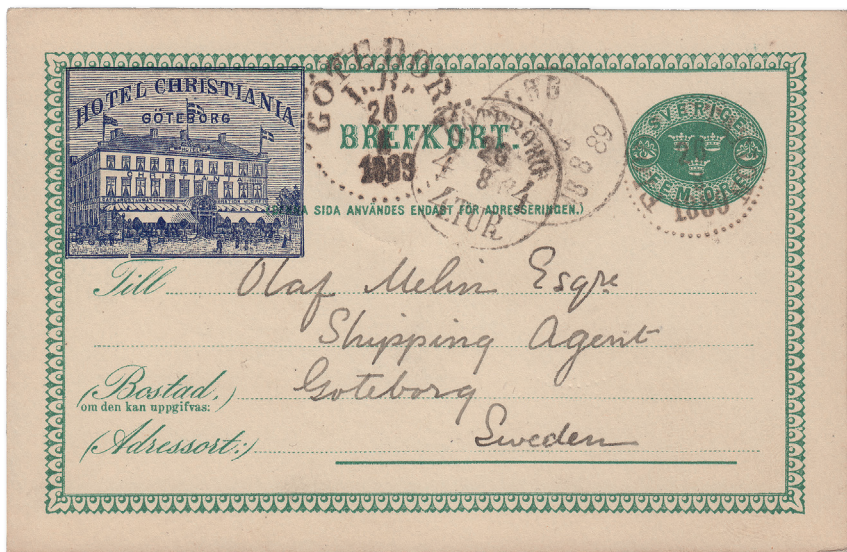
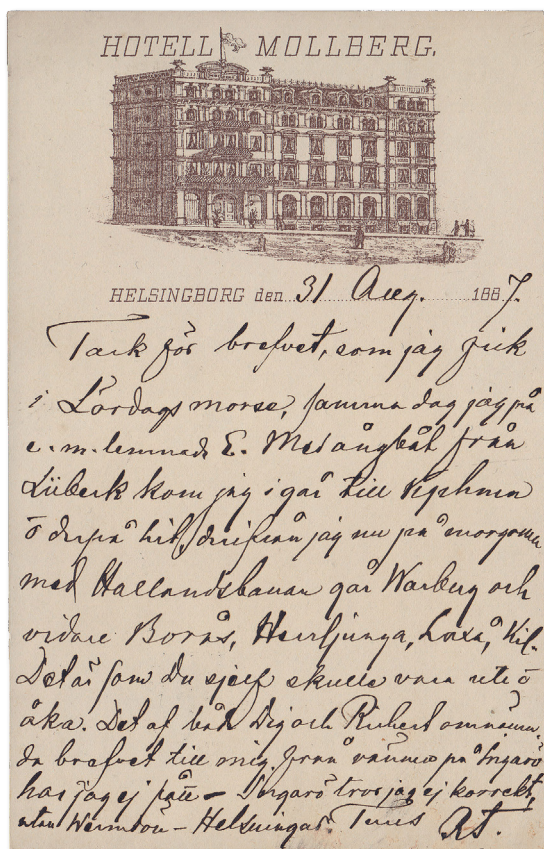

Bild 9. Hotellvinjett för Hotel Christiana i Göteborg, påtryckt på adresssidan på ett 5-öres postalt brevkort skickat 1889.

Bilderna 10a-b. Hotellvinjett för Hotell Mollberg i Helsingborg tryckt på textsidan av ett privat brevkort, frankerat med 5 öre ringtyp stämplat i Helsingborg den 31 augusti 1887, och därmed är detta ett vykort.

firmatext. Det ska inte vara ett postalt helsakskort med valörstämpel, även om detta har en bild. Det får heller inte vara något helt annat som har skickats med posten på samma sätt som ett vykort, som t.ex. ett fotografi eller en spritetikett. När man ställer ut på frimärks- och vykortsutställningar är reglementet mer generöst – i vykortsklassen accepteras till viss mån alla kort som har en bild (även foto) som är skickade eller avsedda att skickas med posten, även om de t.ex. har en valörstämpel och därmed samtidigt är helsaker.

Kort skickade som trycksaker

Något som ofta förbises när man diskuterar tidiga kort, är att det även gick att skicka trycksaker i form av kort. Den tidigaste uppgift jag har kunnat hitta om trycksakskort, är i ett cirkulär från den 24 mars 1879, och i det och i *Allmän Poststadga* som gällde från 1882, finns snarlika texter: Annonskort och sådana trycksaker, som hafva form och tjocklek af ett icke hopviket kort, kunna sändas utan vare sig band, omslag, omsnörning eller hopläggning. På ett annat ställe framgick också att dessa inte fick ha texten ”brefkort” om de skulle frankeras och behandlas som trycksaker. Jag har dock sett kort med tryckta texter, som har befordrats tidigare, åtminstone från 1877.

Även när vykort blivit allmänt förekommande, i början av 1900-talet, kunde man i vissa fall skicka dem med trycksaksporto, t.ex. julkort om man bara skrev sitt namn under hälsningen, eller kort i annorlunda format med en kort hälsning, vilka annars skulle taxeras som brev.

Sveriges äldsta kända vykort

När jag år 1987 tillsammans med Postmuseum gjorde utställningen *Vykort under 100 år*, var det äldsta kända svenska vykortet skickat 100 år tidigare, år 1887. Men sedan dess har det kommit fram ett mindre antal

ännu tidigare vykort.

Det hittills äldsta kända svenska kort som jag betraktar som ett vykort, visar en tecknad bild av F. H. Kockums Tobaksfabriks Aktiebolag i Malmö, och några medaljer som företaget erhållit. Det är avstämplat i Malmö den 7 maj 1879 och är adresserat till A. F. Bergman i Ronneby. Det har en adresssida med tryckta adresslinjer, och är frankerat med 3 öre ringtyp, utgörande det inrikes trycksaksporto som gällde mellan 1877 och 1879. Kortet är skickat bara en dryg månad efter att trycksakskort har omnämnts i cirkulären för första gången. Kortets format är 83 mm x 140 mm, och eftersom det var en trycksak, behövde det inte vara i samma storlek som gällde för brevkort (se bilderna 11a–b).

Ett annat tidigt vykort av snarlik typ visar en tecknad bild av ett företags byggnader i Sundsvall och har texten: ”G. O. Mattsson, Lager af Korta varor en gros”. Det är frankerat med 4 öre ringtyp, vilket betalade det inrikes trycksaksporto som gällde från 1880 till den 30 juni 1919. Kortet är stämplat i Sundsvall den 9 juli 1885, och lite speciellt är att till vänster om frimärket, där det brukar stå brefkort, man i stället har låtit trycka firmanamnet och Sundsvall. Kortet har ett tryckt meddelande ”Representeras af Herr...” och en stämpel ”N. Mark”. Antagligen var det en avisering om att representeranten skulle komma inom kort. Hade man i stället tryckt ”brefkort” på kortet, så hade portot varit 6 öre, så man sparade därmed 2 öre per skickat kort (bilderna 12a–b).

Helg- och gratulationsvykort

Stora mängder handräckningskort, även kallade överräckningskort, tillverkades från mitten av 1800-talet och framåt, och köptes och användes främst av överklassen. De är ofta mycket elegant utförda i färglitografi, ibland utvikbara, med påklustrade bokmärken eller i udda format, eftersom de inte

Bilderna 11a–b. Sveriges äldsta kända vykort! Reklamtryck för E. H. Kockums Tobaksfabriks Aktiebolag i Malmö, frangerat som trycksak med 3 öre ringtyp, stämplat i Malmö den 7 maj 1879, adresserat till Ronneby.

skulle skickas lösa. Såsom uttrycken indikerar, lämnades de över för hand när man uppvaktade någon, eller i samband med helger mm. Efterhand kom de också att skickas i kuvert. Det fanns därför både tillverkare och försäljare av sådana kort, och när de privata brevkorten tilläts, låg det nära till hands att vissa typer av handräckningskort i stället anpassades till vykortsutförande med adresslinjer (bild 13a–b).

Det tidigaste av sådana svenska motiv som vi känner till avbildar en förgätmigejbukett med texten ”Jag gratulerar.”, och är känt i minst fyra exemplar, avstämplade mellan 1882 och 1884. Samma motiv finns för övrigt utgivet i Danmark med dansk text, och det var i alla fall tidigare landets äldsta kända vykort. Det här avbildade kortet är skickat lokalt inom Kristinehamn den 9 december 1882, frangerat med 3 öre ringtyp, utgörande lokalportot, som då var lika för brev och

Bilderna 12a–b. Tryckt bild av företaget G. O. Mattssons lokaler i Sundsvall, frankerat med 4 öre ringtyp som trycksaksporto, Sundsvall den 9 juli 1885.

brevkort. De andra tre som jag känner till är alla frankerade med 6 öre ringtyp.

En tidig serie med blomstermotiv verkar ha blivit utgiven 1884. Fyra olika motiv är kända, två stämplade 1884, ett 1885 och ett 1886 (bild 14).

”Grisen” pratar vi om i vykortskretsar, och då avser vi det här visade motivet, som ser ut som ett bokmärke, men som är ett tryckt vykort. Det är känt i ett antal exemplar med

olika texter, ”Glad Jul.”, ”God Jul!”, ”Hjertlig Lyckönskan” och utan text, stämplade 1886 och 1887 (se bilderna 15a–b).

Jag har även ett snarlikt motiv med en sittande gris med en pengapåse, det kortet har dock ingen tryckt adressida, men det kan mycket väl finnas. Slutligen i den här gruppen finns det en serie utvikbara nyårskort. Jag har där dokumenterat fem olika motiv, det äldsta från 1890.

Bilderna 13a–b. Gratulationsvykort med en tryckt färgbild av en förgätmigejbukett, frankerat med 3 öre ringtyp stämplat Kristinehamn den 9 december 1882, skickat lokalt.

Avsändarna och posten verkar inte riktigt ha vetat hur de skulle frankeras, två är skickade lokalt frankerade med 2 respektive 4 öre, och de övriga inrikes med 4, 5 och 10 öre (bilderna 16a–b).

Luthers jubileum 1883

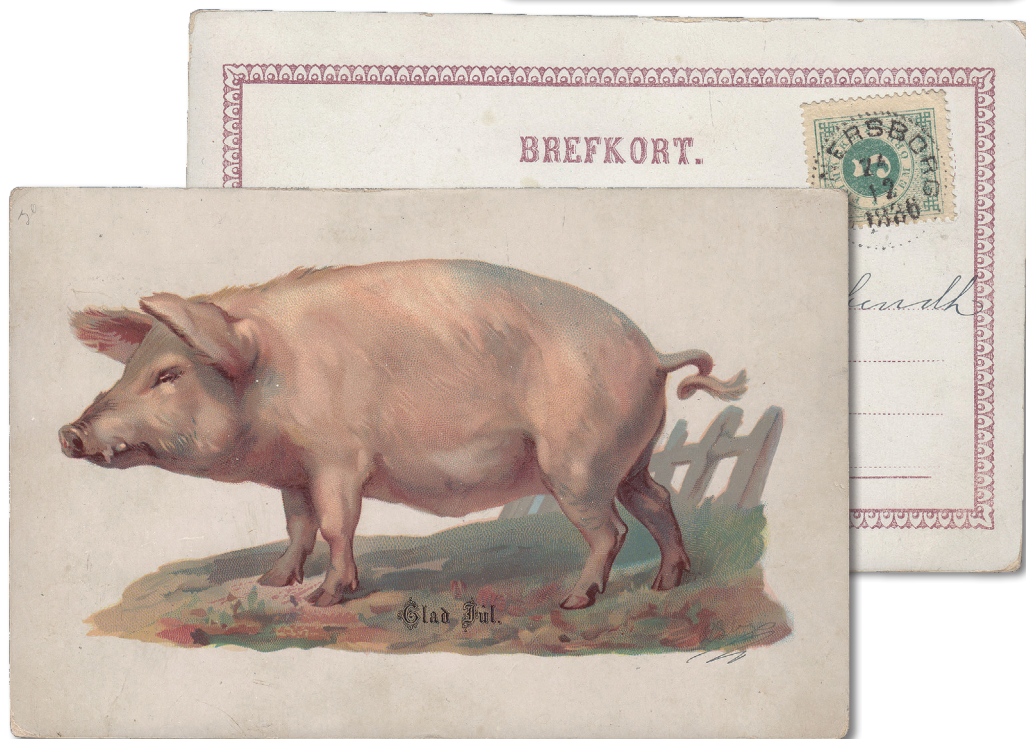
Ett mycket märkligt, väldigt tidigt jubileumsvykort, dök upp för några år sedan. Det är ett tryckt kort med svensk adressida, utgi-

vet till Luthers Jubileum 1483–1883. Det är skrivet av kyrkoherden E. J. Nordenson i Munktorp, f.d. överhovpredikant, som det året också var inblandad i firandet av jubileet. Kortet är frankerat med 6 öre ringtyp och skickat den 29 december 1883 till en kyrkoherde i Skåne. Men det är lite märkligt att ett sådant kort bara är känt i ett enda exemplar (bilderna 17a–b).

Bild 14. Vykort med en blombukett, använt för namnsdagshälsning, frankerat med 6 öre ringtyp 1884.

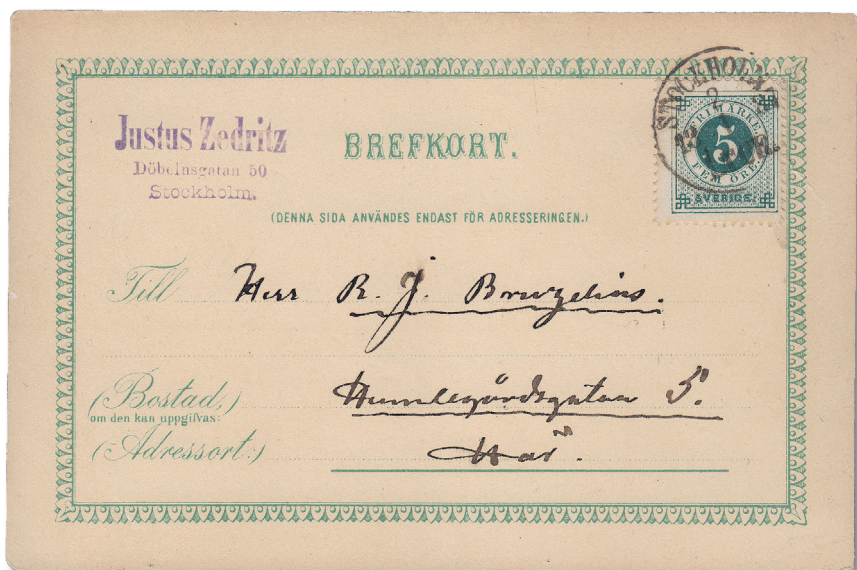
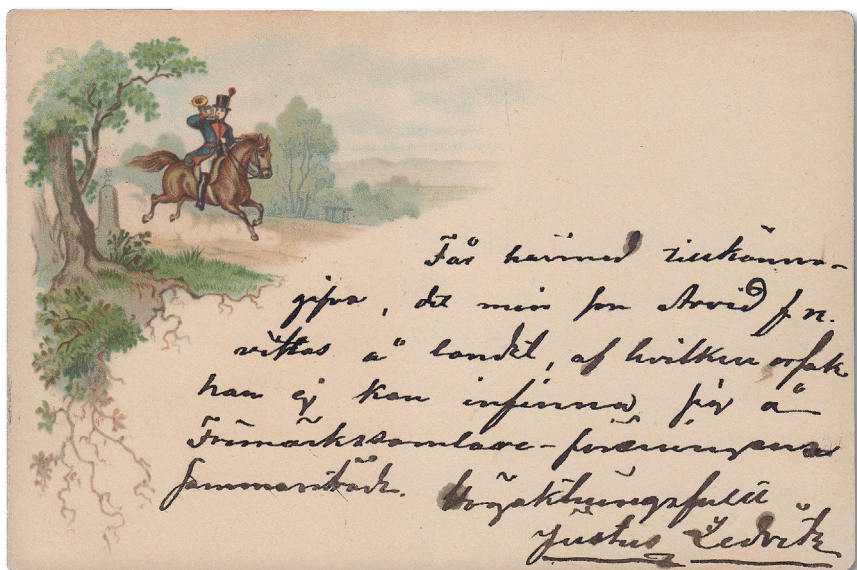

Bilderna 15a-b. Julkort med en bild i form av bokmärke med en gris och texten "Glad Jul", frankerat med 5 öre ringtyp, stämplat på julafton 1886 i Vänersborg.

Bilderna 16a–b. Utvikbart nyårskort,
frankerat med 10 öre Oscar II i bok-
tryck, stämplat i Svenljunga den 31 de-
cember 1890.

Bilderna 18a–b. En tecknad posttryttare, kortet har en intressant text rörande Sveriges första frimärkssamlare-förening, frankerat med 5 öre ringtyp, skickat lokalt inom Stockholm den 2 januari 1887.

och är skickat inom Stockholm den 2 januari 1887 till R. J. Bruzelius. Den senare var sekreterare i Stockholms Frimärkssamlare-förening, som var den första frimärkssamlare-föreningen i Sverige, bildad bara några månader tidigare, den 18 september 1886. Idag heter föreningen Stockholms Filatelistförening,

och har fortfarande möten två gånger i månaden under säsong.

Motivet är känt i minst fyra exemplar, där det tidigaste är avstämplat två dagar före mitt kort, den 31 december 1886. Ytterligare ett motiv som avbildar en postdiligens är känt, avstämplat i Surahammar den 2 oktober

1888. Vem som har givit ut dessa kort med postal anknytning framgår tyvärr ingenstans.

Vykortets genombrott

I alla sammanhang inom deltiologin (studien och samlandet av vykort), brukar man säga att vykortets genombrott kom i samband med världsutställningen i Paris och invigningen av Eiffeltornet 1889. Längst upp i tornet kunde man köpa ett vykort med en tecknad

bild av Eiffeltornet (bilderna 19a–b). Det förstås också med en icke-postal datumstämpel ”Sommet de la tour Eiffel” (toppen på Eiffeltornet). Det hela blev en stor succé, och mängder med vykort spreds över hela världen.

Topografiska motiv

Jag har tidigare presenterat två reklamvykort med topografisk anknytning, men de första svenska vykorterna med tecknade vyer som

Bilderna 19a–b. Eiffeltornet i Paris i samband med världsutställningen 1889. Med en speciell blå stämpel som visar att kortet har skickats från tornets topp, frankerat och stämplat i Paris den 30 november 1889 och skickat till Stockholm.

Bild 20. Uppsala universitet, ett av Sveriges tre första topografiska vykort som kunde köpas av allmänheten, utgivet i samband med den nya universitetsbyggnadens invigning. Kortet är frankerat med 5 öre ringtyp och skickat som en nyårshälsning 1887.

kunde köpas av allmänheten, utgavs i samband med invigningen av den nya universitetsbyggnaden i Uppsala i maj 1887 (bild 20). Tre olika litografiskt framställda tecknade motiv är kända, universitetshuset, där det finns ett exemplar som är avstämplat på invigningsdagen den 17 maj 1887, rådhuset samt en översigtsbild med slottet, akademiska sjukhuset och domkyrkan.

Gruss Aus-vykort

De tre korten från Uppsala och nästan alla andra liknande motiv som gavs ut från olika orter i hela landet under de kommande drygt 10 åren, har texten "Helsning från" och brukar kallas *Gruss Aus*-kort, eftersom det står så på många fler liknande kort från de tysktalande länderna (bilderna 21–28). Observera att det inte heter "Grüss Aus", som många envisas med att säga eller skriva. I så fall skulle det stå "Grüsse" (hälsningar), och det gör det ju inte på korten. Det lustiga i sammanhanget är att den tyskspråkiga världen inte alls använder det begreppet – där kallas korten i stället "Litho-Karten" (lito-

grafiska kort). Det kan ha varit jag som 1980 förde in begreppet i Sverige, då jag började med mina vykortsauktioner. Jag hade då hämtat benämningen från engelska böcker, ett land där man också använder sig av begreppet *Gruss Aus*.

Korten kan ha en eller flera bilder, de tidiga är ofta svartvita eller enfärgade, medan de en bit in på 1890-talet i regel blir mer färgglada. Från de flesta större orter finns det åtminstone något *Gruss Aus*-kort, och speciellt ifrån många av kuststäderna finns det ofta ett flertal kort. Kort förekommer också från den tidens turistorter samt ibland med utvalda bilder från ett landskap. Jag uppskattar att det finns ca 350–400 olika svenska *Gruss Aus*-kort, lite beroende på vilka man inkluderar. En del inkluderar även de flerbildskort som har fotografiska bilder som underlag i begreppet, men enligt min åsikt ska det vara tecknade bilder och litografiskt tryck.

De första vykorten gjorda efter fotografier

I *Aftonbladet* den 16 juli 1891 fanns följande

Bilderna 29a–b. Stockholm, utsikt åt strömmen från Norrbro – ett av motiven i den svenska första utgåvan av vykort med fotografisk förlaga, skickat den 24 juli 1891 till Hamburg.

notis: ”Brefkort med olika vyer öfver Stockholm och dess omgifningar samt Göteborg är något nytt, som i dessa dagar på pappersengrosfirman Axel Eliassons förlag utkommit i marknaden och säljas hos bok- och pappershandlare m.fl. Vyerna äro utförda i ljustryck och upptaga 1/3 af brefkortets baksida. Dyliga kort, som allmänt brukas i utlandet, böra äfven här kunna vinna stor spridning.” Notisen publicerades under den kommande veckan sedan även i flera landsortstidningar, något som var vanligt förekommande på den tiden.

Det finns ett fåtal kända begagnade kort ur serien, ett avstämplat redan tre dagar efter tidningsnotisen, den 19 juli, och själv har jag ett stämplat den 24 juli (bilderna 29a–b).

Jag har nu samlat på vykort från Stockholm

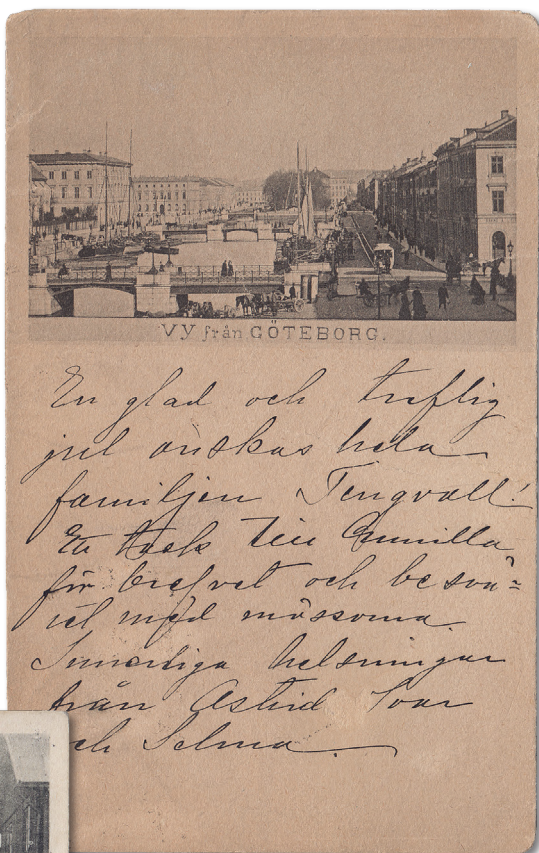
i över 50 år, och fram tills för några år sedan hade jag bara fått ihop ett fåtal av dessa motiv, samt ett från Göteborg (bild 30). Men, på en tysk frimärksauktion styckades samlingen efter världens kanske första storsamlare av vykort. Jag lyckades där ropa in ett objekt som bestod av 21 olika motiv av Eliassons ljustryck från 1891 från Stockholm med omnejd, de senare från Ulriksdals slott och Gripsholms slott. Gripsholm ligger ju i Mariefred, långt ifrån Stockholm, men det står ”Stockholm Gripsholms slott” på kortet.

Korten är alla i stående format, obegagnade och i nära perfekt skick. Samlaren har gjort en liten blyertsnotering på baksidan av varje kort ”8/91 Stockholm”, så antingen har han varit i Stockholm och köpt dem, eller så har han beställt dem därifrån. Det kan ock-

Bild 30. Vy från Göteborg, tryckt i ljustryck, ur Axel Eliassons första utgåva, frankerat 1891 och skickat till London.

så förklara varför han inte hade något kort ifrån Göteborg. Hur många som kan tänkas finnas därifrån känner jag inte till, jag har inte sett fler än det enda som jag har.

Med tanke på hur få kort jag genom åren har sett av utgåvan, kan man konstatera att det inte blev någon större framgång för korten. Eliassons fortsatte dock att efterhand ge ut nya snarlika kort från Stockholm, då med lite större bilder. I slutet av 1890-talet finns det också liknande kort från många olika orter, utgivna av olika förlag (bild 31).

Bildstorleken var lite varierande, men upptog högst halva textsidan.

Flerbildskort med bilder efter fotografier

I slutet av 1890-talet började vykorts-förlagen kombinera utförandet av de två typer av kort som tidigare hade förekommit. Man gjorde flerbildskort med bilder efter fotografiska förlagor, men behöll samtidigt de tecknade dekorationerna omkring bilderna. Det innebar ett kombinationstryck av både litografi

Bild 31. Järnvägsgatan i Åby, dvs. Klippan, postgången 1898, exempel på det utförande i ljustryck som blev rätt vanligt förekommande under 1890-talets sista år.

och ljustryck. Jag brukar kalla dessa kort för tidiga flerbildsvykort (bild 32).

Utställningsvykort

Industriutställningen i Göteborg 1891 var ett väldigt stort evenemang med 1 100 utställare, där bl.a. den första bensindrivna per-

sonbilen i Sverige presenterades. Ett svart-vitt litografiskt tryckt vykort avbildande den stora utställningshallen är det äldsta kända svenska vykortet utgivet med anledning av en utställning (bild 33). Samtidigt genomfördes det 17:e Svenska lantbruksmötet, och i samband därmed gjordes det ett tilltryck på

Bild 34. Malmö industriutställning 1896, vykort i *Gruss Aus*-utförande.

ett postalt 5-öres brevkort, med en stor bild på textsidan.

I samband med Malmö industriutställning 1896 utgavs vykort både i färg i *Gruss Aus*-stil och i ljustryck efter en fotoförlaga (bild 34).

Vykortets genombrott i Sverige

På samma sätt som det hade varit vid världsutställningen i Paris 1889, där besökarna fick posta vykort från toppen av Eiffeltornet, erbjöds besökarna vid den stora *Allmänna konst- och industriutställningen* i Stockholm 1897 att skicka vykort ifrån kupolen på den stora utställningshallen, dit man kom med hissar, som var en nymodighet, i två av de fyra tornen (minareterna; bilderna 35a–b). De mest populära vykorten var tecknade av Anna Palm, och jag har utförligt presente-

rat både hennes vykort och förekommande stämplat i *Posttryttaren* 2016. Jag har i den artikeln också med en bild av det 100.000:e kortet som sålts i kupolen. Utställningen pågick i över fyra månader och hade närmare 1,5 miljoner besökare, en ofattbar siffra med tanke på att den svenska befolkningen då uppgick till ca 5 miljoner.

Men, på utställningen fanns det också många andra vykort, utgivna av olika förlag, som kunde inhandlas, dels ytterligare ca 25 med motiv från utställningen, men troligen också sådana med generella Stockholmsbilder. Utställningen arrangerades bl.a. som ett led i hyllandet av konung Oscar II:s 25 år som regent, vilket särskilt firades den 18 september, då även ett speciellt postalt brevkort utgavs. Även vykort avbildande kungaparet fanns att köpa på utställningen.

Bilderna 35a-b. Ett av många vykort utgivna i samband med Stockholmsutställningen 1897, skrivet av ett gäng som samlats i ett av tornen, och därmed förstås också stämplat med den speciella poststämpeln "Stockholm Utställningen Kupolen".

Det är uppenbart att utställningen kom att bli det stora genombrottet för vykort i Sverige, och under det närmaste årtiondet formligen exploderade skickandet av vykort.

Ett par udda handgjorda vykort

I min definition av vykort tidigare i artikeln nämner jag även handgjorda vykort. Sådana blir betydligt vanligare i början av 1900-talet, men jag vill presentera ett par väldigt speciella tidiga handgjorda vykort.

Det första är ett kraftigt kartongkort med guldsnitt, där man har målat ett brev med lacksigill, en bläckpenna med ställ, ett posthorn

och en posthandbok, kompletterat med texten "Gratulerar. 2/2 -87" (bilderna 36a-b). Adressidan har skapats på ett korrekt sätt, med ram, texten "BREFKORT" upptill och enligt instruktionen orden "Till", "Bostad" och "Adressort", allt handmålat i grön färg. Kortet är frankerat med 5 öre ringtyp stämplat i Kalmar den 2 februari 1887 och skickat lokalt till "Postmästarinnan Fröken Agnes Ström", sannolikt från någon kollega på posten.

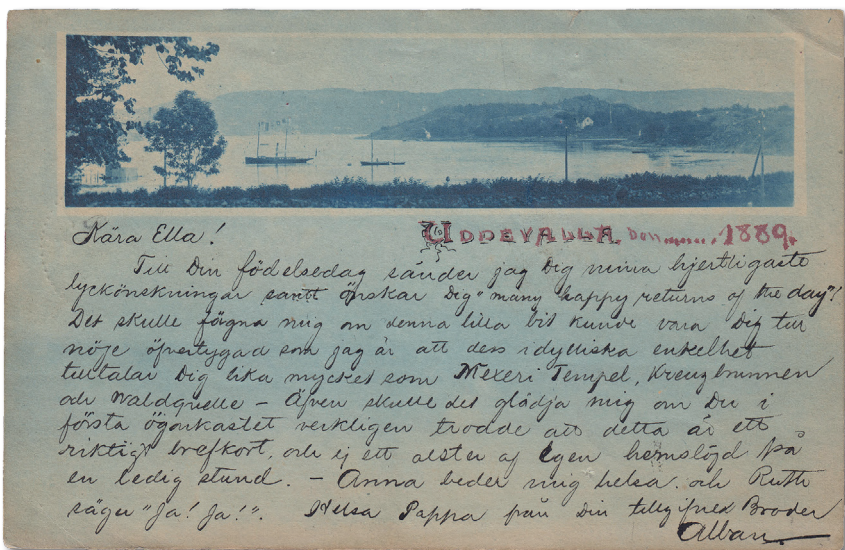
Det andra kortet är minst lika intressant, då det är det äldsta kända svenska vykortet med en fotografisk bild. Kortet har en inkopierad bild från Uddevalla med en speciell lyster,

Bilderna 36a–b. Ett unikt handgjort vykort med postföremål, där även adresssidan är handmålad på ett korrekt sätt, skickat lokalt till postmästarinnan fröken Agnes Ström i Kalmar 1887.

gjort på ett mycket proffsigt sätt (bilderna 37a–b). Adressidan ser tryckt ut, men en närmare granskning visar att den är handritad in i minsta detalj. Efter att ha sökt på internet, kunde jag konstatera att den som har gjort och skrivit kortet, är Alban Thorburn. Han har skickat det till sin syster Ellen Posse, som var i kurorten Marienbad i Böhmen,

nuvarande Tjeckien, till hennes födelsedag 1889, frankerat med Oscar II 10 öre boktryck. Båda var barn till grosshandlaren och riksdagsmannen Robert Thorburn. Alban var bl.a. verksam som fotograf, men gjorde också en fantastisk resa på höghjulig velociped genom Europa 1884, vilket man kan läsa om och se bilder ifrån.

Bilderna 37a–b. Det äldsta kända svenska vykortet med en fotografisk bild. Både bildsidan och adressidan är egenhändigt gjorda, och kortet som är frankerat med 10 öre Oscar II i boktryck, är skickat från Uddevalla den 22 maj 1889 till Böhmen i nuvarande Tjeckien.

Avslutning

Man kan säga att den tidiga vykortsperioden avslutas vid sekelskiftet 1900. Därefter försvann i princip både de tecknade topografiska korten och de efter fotografier gjorda flerbildskorten. Topografiska svartvita bilder i ljustryck, men även på olika sätt i färg fram-

ställda bilder blev vanliga på vykort. Helg- och gratulationskort, och andra kort som av förlagen kallades ”genrekort”, framställdes i stora upplagor. Ord som användes under de första åren på 1900-talet var ”Vykortsrase-riet” och ”Vykortsflugan”, så populärt blev det att skicka vykort.

En väsentlig förändring inträdde den 1 april 1905, från vilket datum man även fick skriva meddelanden på den vänstra delen av adresssidan. Därefter kom bildsidan att helt täckas av bilderna, och egentligen är det än idag samma utförande på vykortet, med frankeringen uppe till höger, adresseringen därunder och det skrivna meddelandet till vänster på kortet.

Referenser

Frost Lennart, *Svenske vykortshistoria*, Sveriges Filatelist-Förbund 2013.

Gustafson Per, "Efterlysning hotellvinjetter", *Nordisk Filateli* nr 5, 2022.

Heijtz Göran, "Anna Palm som vykortskonstnär", *Postryttaren* 2016.

Heijtz Göran, "De äldsta vykortet", *Nordisk Filateli* nr 2, 2010.

Karlsson Tomas och Gustafson Per, "Hur får ett brevkort se ut? Postala regler 1887–1907", *Aktuellt om posthistoria* Nr 13, SSPD 2016.

Kungliga Biblioteket, Scannade dagstidningar, www.tidningar.kb.se.

Kungliga Generalpoststyrelsens cirkulär 1864–1899.

Sandström Arne, *Vykortets historia – Förlag – Tryckerier – Koder*, Stockholm 2015.

Sällskapet för Svensk Posthistorisk Dokumentation, www.sspd.se.

Wikipedia, www.sv.wikipedia.org.

— — —

GÖRAN HEIJTZ, född 1954, har intresserat sig för vykort, poststämplor och posthistoria under många år, och har också skrivit om detta i olika sammanhang. Från och med 1997 är han huvudredaktör för *Facit Postal*. Heijtz var sektionschef för vykort i Samlarföreningen S:t Erik från 1979 till 2021 när föreningen lades ned. För att ge vykortsklassen samma status som övriga klasser, instiftade han 2004 vandringspriset "Vykortsstjärnan" som delas ut till bästa vykortsexponat på nationella utställningar. Heijtz är ordförande i Sveriges Frimärkshandlareförbund sedan 1993, styrelseledamot i Postmusei Vänner sedan 2003 och har medverkat i *Postryttaren* vid flera tillfällen.